

kész az ítélet: önkényes képzettársítás. Így azonban nyugodtan követelheti magának az igazság kiváltságait: szépsége jogán, örökletes szépsége jogán, mert a szépségnek is van múltja, vannak tapasztalatai, van ideje lemondani minden fölöslegről.

A költészet örökletes gyógyír; a népé különösen.

Mindig akad valami, amivel szemben védtelen az ember. S amíg akad, addig van költészet is.

Szilágyi Domokos

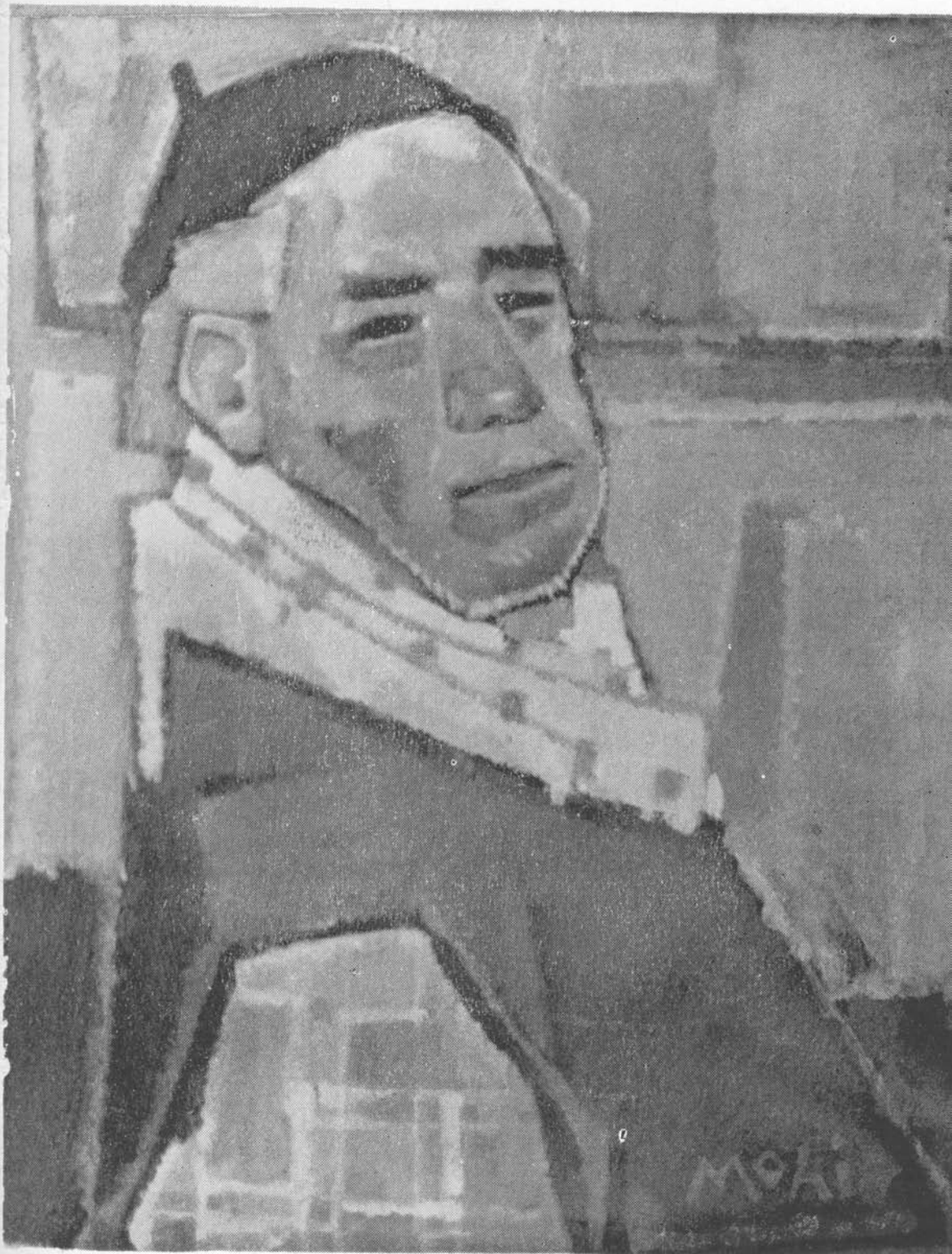
Népművészet, képzőművészet

Népművészet és képzőművészet a formateremtés különböző és mégis azonos törvények szerint élő műfaja. A két tétel elemzése, összehasonlítása, egymáshoz való viszonya, valamint jövőjének kutatása napjainkban egyre égetőbb kérdésként vetődik fel, s bármily fájdalmas, de meg kell mondanom, tanúi vagyunk egy olyan kincs pusztulásának, melynél szebbet, őszintébbet, tisztábbat és kifejezőbbet az emberiség nem alkotott. Valamikor régen az emberiségnek a formák kialakítására összpontosított ereje egyértelmű volt. Az ősember barlangi rajzaira gondolok, a nagy sumér művészetre, a néger szobrokra, a Húsvét-szigetre. Emberekre, kik úgy alkottak, olyan természetességgel, mint ahogy a vizet itták a tiszta forrásból. Idők múltán azonban kialakult egy másik, ennél magasabbrendűnek mondott, egészen más szintet képviselő, a műzenéhez hasonló képzőművészet, „művi“ művészet, mely az ősi, évezredekken át közösnek vallott formavilágból kiszakadva, attól hol eltávolodva, hol arra támaszkodva s vele bonyolult kapcsolatot alkotva, hozott létre műveket.

A néger művészetben tökéletes harmónia uralkodik. A néger falu művészei nem alkotnak külön népi vagy művi művészetet. Ott a művész csak egyfajta, életének megfelelő szemléletet képvisel, ezen belül költő, zenész, szobrász, építész, táncos és varázsló egyszemélyben. Valahol törés állott be az emberiség szellemi életében. Az emberiség egyrészt megmaradt a maga ősi mivoltában, megőrizve és fejlesztve egy személyiségekhez nem fűződő primitíven, horizontálisan terjeszkedő tiszta formavilágot. A másik, a művi művészet ettől elszakadva vagy éppen ebbe gyökerezve, nagy személyiségek által képviselve, óriási magaslatokra jutva, függőleges irányban fejt ki tevékenységet.

A népművészet éppen úgy, mint a képzőművészet, a térben jól elhatárolható, tömeggel, szerkezettel, arányokkal rendelkező formákat hoz létre. Ez lehet pusztán esztétikai, mágikus céllal rendelkező, mint a különböző táncmaszkok, kopjafák, szobrocskák, vagy lehet funkcionális, mint a népi használati eszközök végtelen sora. Ha ennyire rokon a két művészet, mégis mi az, ami elválasztja a népit és a művit egymástól?

A népi művészet az esztétikai és mágikus igény, valamint az emberi életforma szerves harmóniájából, logikus menetéből született. A mag, mely ebből kialakult, mindvégig megmaradt, időközben azonban szorgalmas kezek, ragyogó, ismeretlen

MOHI SÁNDOR: 1. Önarckép (1968)
2. Nem kell több háború

SZERVÁTIUSZ TIBOR: Dózsa népe (1958)

SZERVÁTIUSZ TIBOR: Dózsa halála (részlet, 1967)

elmék, kiváló tehetségek ezrei csiszolgták, fejlesztették, cizellálták, míg tökéletes és felbonthatatlan egész, remekmű lett belőle. Stílust, formát, belső tisztaságot lehetett így kialakítani.

A művi művészet fejlődése viszont hosszabb-rövidebb korszakok kimagasló egyéniségeihez kötődött, kik az alaptémák változtatásával sokszor nagy felfedeztetek az anyag művészetének birodalmában, de többnyire képtelenek voltak a megtalált dolgot egymaguk tovább érlelni, tökéletesíteni, s az így egyéniségük, korszakuk fokán rekedt. Különösen igaz ez századunkban, mikor minden alkotó egymaga képvisel egy stílust és egyben korszakot, mely vele kezdődik és vele is ér véget. Ilyen módon nincs meg a lehetősége annak, hogy a megtalált művészi gondolat végtelen variációkban kibontva tökéletessé alakuljon.

Túl a népművészetben és képzőművészetben a mai technikai kor fontos kérdése a funkcionális, használati, gyakorlati formák kialakítása. Ez logikusan és a célnak megfelelően történik. Nem tudom azonban, mennyire járul hozzá a civilizáció eluralkodása a szellemi—esztétikai rendben az emberiség emberi fokon való megmaradásához. A sokszor csodálatosan megformált és díszített sulykoló, lehet, hogy funkcionálisan kezdetlegesebb mai társánál, a mosógépnél, de ez utóbbi megalkotásakor az ember lényeges dolgokról mondott le az élet esztétikai vonatkozásában.

Ruháink minden bizonnyal olcsóbbak és célszerűbbek a népi viseletnél, azonban már ijesztő az egész világon elterjedt sivár egyöntetűség. Úgy tűnik, a gyakorlati-ság fontosabbá vált az esztétikánál; nem pusztán változás, átalakulás ez, hanem megszűnése az emberi szellem egy csodálatos megnyilvánulásának. Helyette jön ugyan egy másik „népi“ szint, s ezen már — a viselethez hasonlóan — korunk táncja és tánczenéje minden népnek egyformán tulajdona, mert minden nép egyformán ismeri, és csak ezt ismeri. Itt már megszűnik a népi, nemzeti és helyi jelleg, megszűnik a formateremtő művészet akár ősi, akár művi gazdagsága, csak sablon van, uniformis. Talán az emberi szellem elszegényedésének első jele ez.

A népi világból meríteni sokféleképp lehet. Korszakok és nagy egyéniségek ábrázolták demokratikus eszméktől fűtve a nép életét. Mások, képzőművészekről lévén szó, a népművészet kincseiből csak a pusztá formát kísérelték meg az egyetemes művészet világába iktatni. Ez a szemlélet a XX. században találkozott

*Táncjelvény Gingala
szigetéről*

is a kor jellegzetes törekvéseivel, azonban sokszor megrekedt a népi formák szolgai ismétlésénél vagy pusztán azok megtalálásának örömeinél. Kevés alkotónak sikerült oly meggyőző szintézist teremtenie, mely utal ugyan a népi formák ritmúsára, szerkezetére, belső erejére, de mindezt szerves egységbe fogva, saját egyéniségével gazdagítva egyetemes részévé tudja tenni az emberiség szellemi kincseltárának.

Fejem felett erdélyi tányérok és kancsók függenek, természetes környezetükből kiszakítva. Itt is szépek, sőt, az idegen környezet hatására talán még szebbé válnak. Elnézem csodálatosan nemes arányaikat, formájukat, színvilágukat. Remekei az emberi teremtő erőnek. Majd minden városi házban van belőlük. Mellettük szóttesek, varrottasok és egyéb termékei az ősi, népi formavilágnak. Úgy kerültek ide, hogy ott, ahol létrejöttek, már nem kellene. Megszűnt, megszakadt a szál, mely eddig éltette őket, helyüket a *civilizáció* futószalagon gyártott praktikus termékei foglalják el. Fájó módon vagyunk tanúi a népművészet rohamos pusztulásának, s önként vetődik fel a kérdés, vajon végét jelenti-e ez az eddig töretlenül és tisztán élő népi teremtő erőnek? Minden bizonnyal a kör bezárul, mivel azok, akik alkották, éltették és fenntartották, már nem igénylik, már nem fejlesztik. Életünknek már nem szerves része, nem használati tárgy, nem folytatója ősi mivoltuknak. Győzött tehát a művi szellem, s ismét kérdések tömege vetődik fel. Vajon nálunk, ahol Európa más részeihez viszonyítva ma is legerősebb az ősi művészetek gyökere, tarthatunk-e fenn rezervátumként népi dudásokat, hímző, szövő asszonyokat, faragó emberek — végtelen időkhig? S ha igen, lesz-e ennek egyáltalán hatása a művészet egyetemes menetére?

Nálunk még él a népművészet, de a szakadás máris létrejött. Képzőművészeink jórészt egyenesen hátat fordítottak neki, inkább albumokból, jobb esetben eredetiből táplálkozva, epigon módon ismétlik meg a nyugati művészet művi módon létrejött, civilizációtól irányított, az ősitől elszakadt formáit. Mások a népművészet rabjaiként szolgai módon ismétlik annak darabjait. Vagy talán végleg lejárt annak az ideje, amikor a népművészet tényező lehetett, amikor e művi világtól megcsömörölve, megújulásért mindenki oda fordult? Picasso, Gauguin, Brancusi és sokan egész korszakot építettek ki ebből az igényből. A technika, a civilizáció, a lélektan mutatott még új lehetőségeket, a természet makro- és mikrokozmosz világa szintén ismert, de már kimerített forrása a művészetnek, s a népivé válni akaró pop-art élete sem volt tartós.

A kör lassan ismét bezárul, s újra felmerül a kérdés, mi lesz ezután.

Ha a művészet ismét az ősi irányában tapogatózva keres alapot magának, azt nemsokára már csak a múzeumokban találja meg, teljes csődjét jelentve ennek az óhajnak. Vagy, végképp diadalmaskodva, a művi művészet fogja az emberi szellemet a maga hermetikus voltával képviselni? Meg kell vallanunk, nagy zűrzavar és tanácstalanság uralkodik világszerte a formateremtés birodalmában, hiányzik az alap, melyre biztosan lehet építeni szilárd formákat, szerkezetet, akár népi, akár művi úton.

Súlyos kérdések özöne ez, mely engem is, másokat is kínoz. Kell-e még az ősi, tiszta forrásból meríteni, van-e még közünk hozzá, kapcsolatunk élő-e még vele? Vajon Bartók és Kodály példája nem túlhaladott-e? S ha igen, meg lehet-e ugyanazt találni napjaink és a jövő számára, de immár új viszonylatban? Megteremthető-e a ma számára is elfogadhatóan az ősi, a népi, a természeti és a művi kapcsolata? A tényezők megsokasodtak. Az ősember gondtalan természetességgel, egyfajta életérzés vetületeként festette műveit a barlangok falára. Ma nehéz tiszta képet alkotni s formai, szerkezeti egyensúlyt teremteni a technika, civilizáció, em-

beri gondok, a még létező ősi és az új között. Az emberi szellem minden bizonnyal súlyos válságon megy keresztül, de bízni kell abban, hogy saját magát ismételten újra- és újratemtve, idővel emberi és esztétikai rendet fog kialakítani a világ jelenlegi zűrzavarában.

Nem tudom, lesz-e még idő — talán már a mai sem az —, mely még kapcsolatot szeretne fenntartani az ősi, népi művészet nagyszerű szellemével, de úgy gondolom, minden eljövendő kor és alkotó számára tanulság lehet az a képzeletgazdagság, formai és szerkezeti tökéletesség, a művészi kifejezés csodálatos ereje, mely páratlan szépséggel sugárzik ezekből a művekből.

Ha összevetek stílusokat, korszakokat, kimagasló nagy egyéniségeket, arra a következtetésre jutok, hogy a művészetben nincs fejlődés, csak változás, alakulás. Az ősember kezdetleges életkörülményei között már oly művészi magaslatra jutott, mint akár a reneszánsz nagymesterek, s a primitívnek mondott néger plasztika is klasszikusabb és elvontabb más stílusoknál, sőt, páratlan formai tisztaságra jutva, képes volt megtermékenyíteni az egész modern művészetet.

A népművészet, habár nincsenek kimagasló egyéniségei, csodálatos alkotásaival töretlenül tiszta és tömör kifejezőmódjával, kimeríthetetlen ötletességével, képzelderejével egyenrangú felként vesz részt az emberi szellem egyetemes formateremtésében. Csak azt tartom lényegesnek, a jövő számára ígértesnek, ami magas szinten szolgálja a földön az emberi élet szépségét, emberi módon való alakítását, a népművészet pedig minden bizonnyal ezt tette.

Szervátiusz Tibor

A művészet és a kor

A XX. század képzőművészete talán túlságosan is belenézett a régi korok primitív művészetébe. Az ásatásoknál felszínre került szobrok, az altamirai, tassili, lascaux-i barlangfestmények nagy művészi ereje példa lett a modern művészet számára. Ezeknek a kiásott szobroknak és fölfedezett festményeknek művészi problémái sokban megegyeznek a mai képzőművészet szemléletével, esztétikai eszméjével.

A folyton megújuló környezet viszonylatában a modern képzőművészet keresi az örökös mozgásban levő etikai és esztétikai igazságot. Hogyan viszonyulhat egymáshoz például a két távoli korszak szemlélete? A felelet talán ez lehet: a művészet nem annyira fejlődő, mint inkább változó megnyilvánulása a léleknek. Másképpen hogyan érthetőek és értékelhetőek a rég letűnt korok eredményeit, és hogyan vehetőek példának, hiszen minden más vonatkozásban az altamirai ember élete és kultúrájának állapota — a mai élet összehasonlíthatatlan felsőbbrendűsége mellett — szóba sem jöhet. Foszló prémekekbe csavart, a természet fenyegetésétől örökös félelemben élő ember kezdetleges eszközökkel védte rövid és szenvedésekkel tele létét. Az élet minden megnyilvánulása a lehető legalacsonyabb fokon zajlott, csak a művészete nőtt hatalmasra. Hogyan lehetséges ez?

Magyarázata nem lehet más, mint hogy a magasrendű képzőművészeti alkotás nem feltétlenül a fejlett kultúra és civilizáció eredménye. Az emberi érzések összegzése minden korok lehetősége, mint a közösség kitermelte kiváló egyén kifejezése